

Historické povodně na Rakovnickém potoce

VÚV TGM plánuje v letošním roce vydat publikaci autorů Kašpárka, Elledera, Šírové, Dragouna a Kašpárka ml. věnovanou povodním v povodí Rakovnického potoka. Je zaměřena především na výskyt povodní před začátkem instrumentálního pozorování, tedy před rokem 1898. Jejím smyslem je maximálně rozšířit znalosti o frekvenci, sezonalitě a nejvýznamnějších povodňových případech, jejich příčinách, rozsahu, dopadech a škodách za posledních cca 500 let. V obdobích, z nichž se dochovalo méně dat a popisů v zájmovém povodí, se autoři snaží vycházet z doložených povodní v jiné, buď nižší části povodí, nebo v jiném, územně blízkém povodí.

Nejstarší zmínky a doklady o výskytu povodní, které zasáhly území současné České republiky, pocházejí (s výjimkou hlavního města Prahy, kde jsou povodně doloženy již od 12. století) obvykle z 15. a 16. století, což platí i pro povodňové události v povodí Rakovnického potoka. Autoři publikace rozdělili sledované období do tří časových etap, a to zejména podle dochovanosti zdrojů, která byla pozitivně ovlivněna obdobím humanismu v 16. století a negativně vleklými válkami v průběhu 17. století.

První období zahrnuje roky 1496 až 1620, přičemž první dohledatelný záznam o povodňové situaci v Rakovníku a okolí popisuje stržení tzv. „Jilhánek mlýna“, jehož lokalizace je však dnes nejistá. Významná je např. povodeň v létě 1531, která měla extrémní následky a poněkud podobný rozsah jako mnohem známější a pozdější povodeň v roce 1872.

Za zmínku bezesporu stojí rovněž následné suché období, zejména roky 1536 a 1540, jenž byl v celé střední Evropě znám jako nejsušší rok 16. století.

Dochovanost zpráv a dokladů o výskytu povodní v **druhém období**, tzv. „pobělohorském“, je silně ovlivněna nepříznivým politickým vývojem, především pak 30 let trvajícím válečným konfliktem a na něj navazující hlubokou proměnou společnosti. Nepříznivé okolnosti tohoto nejchladnějšího období tzv. „malé doby ledové“ vedly k útlumu kronikářství. V dostupných historických análech jsou k nalezení doklady a zmínky pouze o významných regionálních povodních v květnu 1651 a v únoru 1655, jsou však jen velmi stručné anebo nepřímé. Až na konci 17. století jsou doloženy dvě katastrofální přívalové povodně, které se udály nedlouho po sobě. K první došlo 30. června 1694 a zřejmě nejhorší povodeň v dějinách Rakovníku proběhla po půlnoci 22. července 1698. Následkem přívalového deště se prorhly jesenické rybníky a došlo k těžkému poškození města Rakovníka, včetně hlubokého zatopení náměstí, a také k obětem na životech.

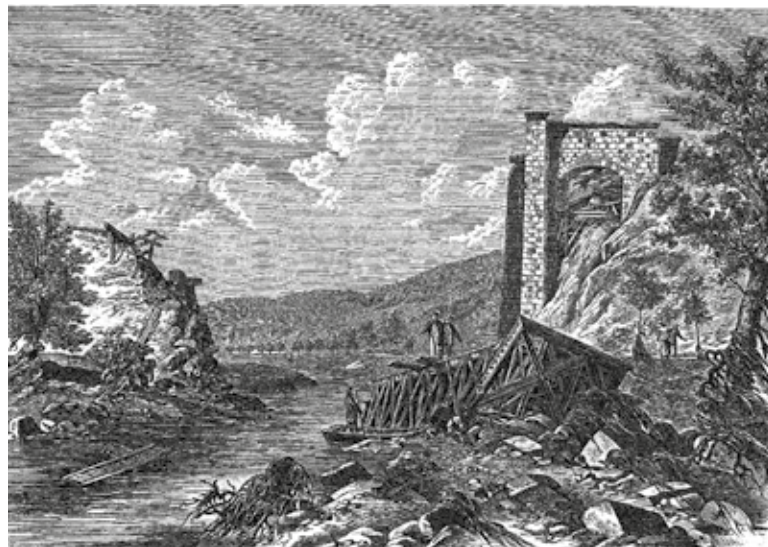
Třetím obdobím – a nejlépe zdokumentovaným – je 18. a 19. století. Přehled archivních pramenů o povodních je ve 3. kapitole doplněn i o rozvodnění v některých blízkých povodích (Loděnice, Bakovského potoka, Střely a Javornice), jež dokumentují výskyt četnějších přívalových povodní, např. v letech 1743, 1744, 1752, 1762, 1763, 1783 a 1796. V 19. století se významnější letní povodně udály v letech 1824, 1837, 1852, 1872 a 1882. Důležitá je povodňová událost z června roku 1824, která extrémně zasáhla jak celé povodí Berounky, tak i Prahu na Vltavě. Velmi známá březnová povodeň „evropského rozměru“ z roku 1845 se projevila těžkými dopady i na Rakovnicku, přitom ze souvislosti vyplývá, že překonala předchozí události v 19. století. Vedle květnové přívalové povodně z roku 1852 se studie podrobně věnuje dobře zdokumentované a mimořádně extrémní události z roku 1872. Jde o jednu z největších českých katastrof, která postihla povodí Berounky pod Plzní, s obrovskými průtoky na Litavce, Střele, Rakovnickém potoce i dalších přítocích Berounky. Povodeň byla způsobena přívalovými lijáky mimořádně velkého plošného rozsahu a intenzity. Z hlediska Rakovnického potoka je podstatné, že extrémní srážkou zasažená oblast dosahovala od Jesenicka až k Senomatum. Protože studie vznikla již před více než deseti lety, ponecháme některé detaily až definitivnímu textu. Autoři proti původnímu rukopisu některé skutečnosti upřesnili nebo rozšířili. Některé z historických případů (1872) jsou zahrnuty již nyní

v aplikaci MFF-Krolmus [<https://chmi.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=dc50b65b4483465cb98c50d4b55df75d>] a budou v blízké době doplněny (1531, 1824 a 1845).

Z dokumentárních zdrojů vyplývá též zajímavá skutečnost, že povodeň z května 1872 v Rakovníku i přes svou mimořádnost a ničivost zřejmě nedosáhla tak vysokého vodního stavu jako ta z léta 1698. Plyne to z popisu zaplavení náměstí, jehož výškové poměry nedoznaly výraznějších změn. V roce 1698 dosáhla hladina výšky cca 150 cm na náměstí a řada domů tam byla zcela zničena.

Pokud jde o škody, pak výmluvným dokladem o dynamických účincích, resp. dosažených rychlostech a vysokém vodním stavu, je poškození či stržení rybníků. To je na jedné straně následkem, na druhé zároveň zhoršujícím faktorem povodně.

Co do počtu obětí, jsou u dvou nejvýznamnějších povodní z let 1872 a 1698 čísla vcelku srovnatelná. Materiální škody u těchto dvou povodní však lze těžko porovnat, v roce 1698 byly v Senomatech odhadnuty na 3 000 zl., v roce 1872 tamtéž na 80 000 zl. Autoři zdokumentovali a zaměřili značky v dolní části povodí a pokusili se o odhad kulminačního průtoku z 25. května 1872.

Zničený most buštěhradské dráhy, povodeň z roku 1872

Za pozornost stojí i sezonalita povodní. Výrazně převažují letní případy, a to s povodněmi v květnu, červnu a červenci. Pokud jde o příčinu, často jí byly přívalové deště krátkodobého trvání, v menším počtu i regionální a trvalejší. Významné zimní povodně jsou zaznamenány pouze v letech 1595 a 1845, i když můžeme předpokládat, že absence dokladů o extrémních povodních svědčí spíše o nedostatečnosti kronikářských zdrojů té doby.

Připravovaná publikace o povodí Rakovnického potoka, které se v čase výrazně měnilo, zejména pokud jde o zánik rybníků, zánik dolování uhlí a změny v zemědělství, bude obsahovat také mnoho citátů ze starých kronik i krásných dobových obrázků a fotografií.

Podklady pro publikaci vycházejí z výsledku projektu „Možnosti zmírnění současných důsledků klimatické změny zlepšením akumulací schopnosti v povodí Rakovnického potoka (pilotní projekt)“, financovaného pod č. QH 91247 agenturou NAZV Ministerstva zemědělství ČR v letech 2009–2011.